

Fecr Yayınları: 825

HİLALİN GÖLGESİNDEKİ HAÇ
İSLÂM HUKUKU PERSPEKTİFİNDEN
KİLİSE

Ünal ŞAHİN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Mayıs 2024

ISBN: 978-625-6602-78-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

HİLALİN GÖLGESİNDEKİ HAÇ
İSLÂM HUKUKU PERSPEKTİFİNDEN
KİLİSE

Ünal ŞAHİN

Ankara 2024

Ünal ŞAHİN

1985 yılında Gümüşhane’de doğdu. Erzincan İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. 2013 yılında İstanbul İlahiyat Fakültesinde lisans eğitimini tamamladı. Yüksek lisansını, İslam Hukuku alanında 29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 2015 yılında bitirdi. Doktorasını ise aynı alanda Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde 2022 yılında tamamladı. 2014 yılında Artvin Çoruh Üniversitesinde İslam Hukuku bölümünde Araştırma Görevlisi olarak göreve başlayan Şahin, halen aynı fakültede Doktor Öğretim Üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir.

Ebû Hanîfe'nin aziz ruhuna ithafen...

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

﴿رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ﴾

“Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; Rabbimiz, duamı kabul et.” (İbrahim, 14/40)

﴿رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ﴾

“Ey rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar.” (Bakara, 2/128)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gereği gibi saygılı olun ve ancak Müslüman olarak can verin.” (Al-i İmran, 3/102)

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	13
GİRİŞ	17
I. Kavramsal Çerçeve ve Araştırmanın Önemi	20
II. Konuya Dair Literatür.....	22
1. Klasik Dönem Literatürü	22
2. Modern Dönemde Oluşan Literatür	26

BİRİNCİ BÖLÜM

KONU ETRAFINDAKİ BAZI TARTIŞMALAR VE UYGULAMALAR ----	31
1.1. Seküler ve Fıkıhsız Bir Dünyada Fikhî Söylemin Karşılığı.....	31
1.2. Değişen Dünyada Mevcut Fikhî Kavramların Durumu	34
1.3. Konu Bağlamında İki Kavram: Milliyetçilik ve Ulus-Devlet.....	36
1.4. İnsan, Din ve Mâbed	39
1.5. Mâbed Kavramına Genel Bir Bakış.....	42
1.6. Hz. Peygamber Dönemi ve Değişen Algı	48
1.6.1. Konu ile İlgili Rivayet Edilen Hadisler	53
1.6.2. Konu ile İlgili Mevcut Âsâr	58
1.7. Râşid Halifeler Döneminde Kiliseler ve Uygulamalar	61
1.8. Emevî ve Abbasîler Döneminde Genel Olarak Kiliseye Dair Uygulamalar	66
1.9. Devlet Tecrübemizin Adı: Osmanlı Devleti Uygulamaları.....	71

İKİNCİ BÖLÜM

KİLİSE İLE YAKINDAN İLİŞKİLİ KAVRAMLAR VE BAZI MÜLAHAZALAR.....	81
2.1. İslâm Dini, Toplumsal Tabaka ve Mâbedler	81
2.1.1. Semâvî Dinler ve Mâbedleri.....	85
2.1.2. Semâvî Olmayan Dinler ve Mâbedlerinin Hükmü	87
2.1.3. Mâbedlerin Hukukî Statüsü	88
2.1.4. Kilisenin Tanımı ve Türevleri	92
2.1.4.1. Kenîse	97
2.1.4.2. Bîa.....	103
2.1.4.3. Savmaa	105

2.1.4.4. Deyr ve Kallâye-----	108
2.1.4.5. Manastır-----	110
2.1.5. Kur'ân'da Kiliseye Ait İki Kavram-----	111
2.1.5.1. Râhib/Ruhbân-----	112
2.1.5.2. Keşiş-----	119
2.1.6. İslâm Hukukunda Rahip ve Keşişlerin Durumu-----	123
2.1.7. Hac Suresi'nin 40. Ayetinin Kapsamına Dair Değerlendirmeler-----	126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRT MEZHEBE GÖRE BELDE TAKSİMİ VE BU TASNİFTE KİLİSE İNŞASININ İMKÂNI-----

3.1. Zimmîler ve Mâbedleri Bağlamında Konuya Giriş-----	135
3.1.1. Dâr Kavramı Üzerine-----	136
3.1.2. İslâm Hukukunda Zimmîler ve Mâbedlerine Dair-----	137
3.2. İslâm Beldelerinin Mezheplere Göre Taksimi ve Kilise İhdasının İmkânı-----	143
3.2.1. Hanefî Mezhebinde-----	146
3.2.1.1. Karye ve Benzeri Olanlar-----	146
3.2.1.2. Müslümanlar Tarafından Oluşturulan Şehirler---	154
3.2.1.3. Şehir Olarak Mevcut Olup Anveten (Savaş Yoluyla) Fethedilen Şehirler-----	155
3.2.1.4. Şehir Olarak Mevcut Olan Ancak Sulh ile Fethedilen Şehirler-----	157
3.3.2. Şâfiî Mezhebinde-----	160
3.3.2.1. Müslümanların İnşa Ettiği Beldeler-----	160
3.3.2.2. Kılıç Yoluyla Ele Geçirilen Yerler-----	161
3.3.2.3. Sulh ile Elde Edilen ve Müslümanların İdaresinde Bulunan Beldeler-----	162
3.3.2.3.1. Sulhun Mutlak Olması-----	163
3.3.2.3.2. Beldenin Müslümanlar Elinde Olması ve İhdas Şartı Olmaması-----	163
3.3.2.3.3. Beldenin Ehlü'z-zimmenin Elinde Olması Ancak Harâc Vermeleri-----	164
3.3.2.3.4. Sulhun İhdas ve İbka Şartı Üzerine Gerçekleşmesi-----	164

3.3.3. Mâlikî Mezhebinde -----	166
3.3.3.1. İslâm Beldesi Olanlar -----	167
3.3.3.2. Kılıç Yoluyla (Anveten) Fethedilen Araziler-----	167
3.3.3.3. Sulh ile Alınan Araziler -----	170
3.3.3.4. Müslümanların Kurduğu Ehlü'z-Zimme'nin Bulun- duğu Yerleşim Yerleri-----	171
3.3.4. Hanbelî Mezhebinde -----	172
3.3.4.1. Müslümanların Şehirleştirdiği Yerler-----	172
3.3.4.2. Anveten Fethedilen Bölgeler-----	173
3.3.4.3. Sulh Yoluyla Fethedilen Yerler-----	174
3.3.4.3.1. Yerin Mülkü (Rakabe) Ehlü'z-zimmenin Elinde Olursa -----	175
3.3.4.3.2. Yerin Mülkü (Rakabe) Müslümanların Elinde Olursa -----	175
3.4. Değerlendirme-----	176

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAP YARIMADASINDA KİLİSE İNŞASININ İMKÂNI VE MEVCUT DURUM-----

4.1. Arap Yarımadasının Keyfiyetine Dair -----	180
4.1.1. Arap Yarımadasının (Cezâretü'l-Arab) Sınırları -----	182
4.1.2. Arap Yarımadasında Hristiyan Unsuru-----	192
4.1.3. İlgili Naslar ve Ulemanın Görüşü -----	193
4.1.4. Arap Yarımadasında Kilise İnşası -----	198
4.1.5. Günümüzde Arap Yarımadasında Kilise Var Mı?-----	200

BEŞİNCİ BÖLÜM

KİLİSELERİN TAMİRATI MESELESİ-----

5.1. Kiliselerin Tamiratına Dair Mezheplerin Görüşü-----	205
5.1.1. Hanefî Mezhebi -----	205
5.1.2. Mâlikî Mezhebi -----	210
5.1.3. Şâfiî Mezhebi -----	211
5.1.4. Hanbelî Mezhebi -----	214
5.2. Kilise Olarak Kullanılan Yerlerin Sonraki Durumu-----	216
5.3. Kilise Yapılan Camilerin Durumu -----	218

ALTINCI BÖLÜM

KİLİSE HAKKINDA SIKÇA SORULAN SORULAR VE CEVAPLAR --- 223

- 6.1. Kiliseler Allah'ın Evi midir? ----- 223
- 6.2. Müslüman Kimsenin Arsasını Kilise İçin Satması veya Kiralaması
Caiz mi? ----- 224
- 6.3. Kilise Başka Bir Yere Taşınabilir Mi?----- 225
- 6.4. Devlet Yeni Kilise Yapabilir mi veya Yapımına Onay Verebilir
Mi?----- 226
- 6.5. Kilise Projesi, İnşaat ve Tamirinde Çalışmak Caiz Mi? ----- 226
- 6.6. Kiliselere Bağış veya Vakıf Yapılması Caiz midir?----- 227
- 6.7. Müslüman Bir Kimse Evini veya Arazisini Kilise Olarak
Kullanılması İçin Kiralayabilir Mi? ----- 228
- 6.8. Müslümanın Kiliseye Girmesi veya Ziyaret Etmesi Caiz mi? - 230
- 6.9. Kilisede Bekçilik Yapmak Caiz mi? ----- 230
- 6.10. Kiliselere Saldırmak Caiz Mi? ----- 231
- 6.11. İslâm Beldesinde Kilise Çanının Duyulacak Şekilde Çalınması
Caiz Mi? ----- 232
- 6.12. Kilisede Namaz Kılmak Caiz mi? ----- 232
- 6.13. Kilisenin Yerine Cami Yapılabilir Mi?----- 233
- 6.14. Kiliseye Vasiyet Caiz Olur Mu? ----- 233
- 6.15. Zimmî Bir Kimsenin Kiliseye Vasiyeti Caiz Olur Mu? ----- 234

SONUÇ ----- 235

KAYNAKÇA ----- 239

DİZİN ----- 259

ÖN SÖZ

İnsanoğlu kainattaki diğer bütün canlılardan birçok farklı özelliğe sahip formda yaratılmıştır. Onun mümeyyiz vasıfları arasında “Dini bir inanışa sahip olmak” olgusu da yer almaktadır. İnsanda var olan bu din fenomeni, birtakım konuları da beraberinde getirmektedir. İbadet mükellefiyeti de söz konusu hususiyetlerdendir. İbadetlerin yerine getirilebilmesi ise bazı mekânları gerektirmektedir. Tüm dinlerde ve inançlarda dini ibadet ve sorumlulukların yerine getirildiği mekânlar, mâbedlerdir.

İnsan tasavvurunda mâbedler, “Tanrı’nın mekânı” kabul edilen kutsal yerlerdir. Mukaddes kabul edilen bu yerler genellikle, aşkın varlıkla yakınlığın sağlandığı, tapınma ihtiyacının giderildiği, inancın yerine getirildiği ve günahlardan arınmanın gerçekleştiğine inanılan müstesna mekânlardır. Mâbed kabul edilen yerlerin temel vasıflarının başında “kutsal mekân” algısı mevcuttur. Bu tutumun, tüm inançların ortak bilinci olduğunu söylemek mümkündür. Zira mâbed, Tanrı’ya en yakın olunan mekân, inancın sembolü ve dinin ayrılmaz bir parçasıdır. Mâbedler, insanların inanış türlerine, zamana, zemine, kültürel olgulara göre farklılık gösterse de değişmeyen hususlar, mâbedlerin kutsallığı ve insanlığın varoluş tarihi ile eş zamanlı oluşudur.

Hristiyan teolojisinin mâbed anlayışında da mezkûr hususları görmek mümkündür. Hatta diğer semavî dinler ile mukayese edildiğinde, kilisenin Hristiyan inancında daha farklı fonksiyonlar icra ettiği görülmektedir. Hristiyan mezheplerinde farklı algılar olmakla birlikte bilhassa kilisenin, “Yanılmaz Olduğu” ve “Manevi Otorite” algısı oldukça güçlüdür. Bunların yanı sıra kiliseye birçok sembolik anlam da yüklenmiştir. Örneğin kilise, “İsa’nın Manevi Vekili Kabul Edilmekte”, “İsa’nın Bedenini Yanıtmakta” ve “Tanrının Bedenini Temsil Etmektedir.”

Tevhid ilkesini merkeze koyan İslâm'ın gelmesiyle birlikte diğer din mensuplarının mâbedlerinin statüsü, ilk dönem fakihleri tarafından ele alınarak tartışılmıştır. İslâm'la birlikte Müslüman ve Hristiyan ilişkileri genellikle zimmî hukuku bağlamında incelenmiştir. İslâm dini zimmî statüsünde olan kimselerin kanını, namusunu, malını ve dinî özgürlüklerini garanti altına almıştır. Zimmîlerin hukukuna dair birçok husus, Hz. Peygamber'in (aley-hisselam) hadislerinde yerini almış, fukaha da söz konusu naslardan hüküm istinbat etmiştir. Bilhassa kilise hususunda Hulefâ-yi Râşidîn dönemindeki uygulamalar sonraki ulema için zemin oluşturmuştur.

Bu kitap, kiliseye dair mevcut boşluğu doldurmak, konuya dair farkındalık oluşturmak ve yapılacak yeni çalışmalara da zemin hazırlamak hedefini gütmektedir. Her ne kadar İslam hukuku normatif-etik zemini kaybetmiş olsa da bu inceleme, konuya dair teorik çerçeveyi gösterme ve klasik dönem eserlerindeki mevcut tasavvuru ortaya koyma çabasıdır. Çalışmanın birinci bölümde işaret edileceği gibi, klasik ve modern dönem toplumları fikhî açıdan çok büyük farklılık arz etmektedir. Klasik dönem toplumunda fıkıh, normatif zemini oluşturmakta, fıkhî teorik bilgi zemini ve pratize edildiği süreç birlikte işlemekte ayrıca toplumdaki sorunlar, İslâm hukukçuları eliyle çözülmekteydi. Modern döneme gelindiğinde mezkûr hususlar ortadan kaldırıldı ve İslâm hukuku varlık zeminini kaybetti. Bu durum İslâm hukukuna dair birçok problemi de beraberinde getirdi. Bugün İslâm hukukuna dair üretilen bilgi ve söylenen şeyler, uygulama zemini bulmaktan çok uzaktır. Aynı durum bu çalışmada için de söz konusudur. Bu açıdan bizim söylediğimiz şeyler, klasik dönem eserlerinde yer almakla birlikte konuya dair Türkçe olarak düşünsel ve entelektüel zemin oluşturmaktadır.

Farklı branşlardan akademisyen arkadaşların metni görüp incelemesi benim için büyük bir kazanım oldu. Böylelikle aynı metin farklı bakış açılarıyla görüldü ve okundu. Metni baştan sona kadar okuyarak katkıda bulunan Hadis Anabilim dalından Dr.

Üsâme Bozkurt'a ve Dr. Metin Tekin'e, şükranlarımı sunuyorum. Özellikle dostum Üsâme'nin ciddi katkıları olduğunu söylemeliyim. Artvin Çoruh İlahiyat Fakültesi'nden meslektaşlarım Dr. Sema Nur Uzun'a ve Dr. Halil Arslan'a ve Öğretim Görevlisi Yahya Balcı'ya ayrıca teşekkür ediyorum.

Her çalışmamda olduğu gibi bu çalışmada da eşimin büyük desteği olduğunu belirtmeliyim. Kendisine medyûn-ı şükranım. Kendilerine çok fazla vakit ayıramadığım eşim, oğlum ve kızım için, Rabbimden sırat-ı müstakîm üzere bir hayat ve saâdet-i dâreyn niyaz ediyorum. Yüce Rabbimden onları ve onlardan gelecek nesilleri huzuruna ancak müslüman ve muvahhid bireyler olarak almasını temenni ediyorum. Dualarını her daim üzerimde hissettiğim anama, Rabbim'den sağlık, sıhhat ve afiyet, kardeşlerime de esenlikler diliyorum. Güç ve kuvvet, sadece Yüce olan Allah Teâlâ'nın yardımıdır.

Kilise ve kiliseye dair bazı konuların İslâm hukuku perspektifinden ele alındığı bu çalışmanın yüce Allah'ın rızasına muvafık olmasını diliyorum. Kiliseyle ilgili mevzuların, bu derinlikte ilk defa ele alınmış olması bazı hususların istenilen düzeyde verilmesine engel teşkil etmiş olabilir. Kiliseye dair daha birçok mesele veya konu ele alınabilirdi. Ancak konunun genel hatlarıyla gösterilmesi ve kitabın hacminin makul bir seviyede tutulması hedeflenmiş ve konu hakkındaki diğer çalışmalar müteakip yayınlar ile sürdürülmesi tasarlanmıştır. Bu çalışmanın iyi olması için birçok kimsenin katkısı oldu. Bununla beraber birçok yanlış olması da mümkündür. Mevcut yanlışların tamamının şahsıma ait olduğunu ifade etmeliyim. Bu vesileyle çalışmada göze çarpan hataların ve eksik olan yönlerin tarafımıza iletilmesi, bizleri ayrıca memnun edecektir.

Konu hakkındaki son söz olarak, her daim zikrimiz ve virdimiz olması şuuruyla Hz. İbrahim'in şu iki yakarış ve duasına yer vermek istiyorum:

“Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; rabbimiz, duamı kabul et.” [İbrahim, 14/40]

“Ey rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar.” [Bakara, 2/128]

Gayret bizden, tevfiğ yüce Allah’tandır.

Ünal ŞAHİN
Artvin Çoruh Üniversitesi
Hopa/Artvin 2024